

Numbers / Számok

(for interest but English numbers are widely used / érdekesség képpen, de az angol számokat széles körben használják)

1	One / Egy	Wumu
2	Two / Kettő	Ayedi
3	Three / Három	Asatu (pr. / kiejtve: asatru)
4	Four / Négy	Awana
5	Five / Öt	Atanu
6	Six / Hat	Atanunawumu
7	Seven / Hét	Atanunawayedi
8	Eight / Nyolc	Atanunawasatu
9	Nine / Kilenc	Atanunawawana
10	Ten / Tíz	Ikumi
20	Twenty / Húsz	Makumiayedi
30	Thirty / Harminc	Makumiasatu
100	One hundred / Száz	Nkulakaji
1000	One thousand / Ezer	Ikombakaji

Directions and Places / Irányok és helyek

To the right / Jobbra	Ku chikasa chachidilu
To the left / Balra	Ku chikasa chachimunswa
Go straight on / Egyenesen	Yaŋa, hohu. Kufuma munjila nehi
(lit. don't leave the road / szó szerint: ne téj le az útról)	
Don't turn / Ne fordulj le!	Kuteŋuluka nehi
In front / Szemben	Kumesu eyi
Behind / Mögött	Kunyima yeyi
Above / Fölött	Kwiwulu
Below / Alatt	Kwishina
Church / Templom/Gyülekezet	Chipompelu
Hospital / Kórház	Chipatelu
Post office / Posta	Post office
School / Iskola	Shikola
Clinic / Rendelő	Clinic
Road / Út	Mukwakwa
Path / Ösvény	Injila
Market / Piac	Market
Government / Kormányzat	Nfulumendi
Bank / Bank	Bank
Where is the road to Kalene?	Injila yakwiya ku Kalene yidi kudihi?
/ Merre visz az út Kalenebe?	22

Introduction

The idea for this handbook came out of the two weeks we spent at Hillwood Farm learning Lunda with Paul Fisher and spending time practising our newly acquired language with the people in the local area. We eagerly desired to be able to communicate with the Lunda people whom we were serving at Kalene and felt greatly disadvantaged being unable to speak the language.

However, chovu, chovu (slowly, slowly) we made progress with our language with much help and encouragement from Paul Fisher, Mel and Ross Ferguson, Sakeji School and of course the many local people who bore with us in great humour, especially the mamas and children at Hillwood Orphanage and Anita Kasochi and the residents of Mavunda village. We want to thank you all for your support.

We were very grateful to Kalene for releasing us for study leave at what was a very busy time for the hospital. We believe this commitment to language acquisition should be commended and encouraged amongst mission staff coming to Kalene, on short or long term service.

The contents of this booklet are simply what we learned during the two weeks. We thought about phrases and words that would be particularly useful in the hospital. We are sure that as people use the book, they will think of other useful vocabulary and so we would like to see it being updated and added to on a regular basis.

We pray that this little book will be of use to the staff at Kalene but we encourage you to spend time with the Lunda people and discover the nuances of their unique culture. In so doing, not only will you be personally enriched but the quality of the care you provide for your patients at Kalene will be so much higher.

In Him,

Emma and Christopher Houlden
June 2011

Bevezetés

Ennek a kézikönyvnek az ötlete akkor merült fel, amikor két hetet Paul Fisherrel lundát tanulva töltöttünk a Hillwood Farmon és a helyi lakosokkal gyakoroltuk az újonnan tanult nyelvet. Erős volt a vágy bennünk, hogy a Lunda néppel kommunikálni tudjunk, azokkal az emberekkel, akiknek Kaleneben szolgáltunk és jelentős hátránynak éltük meg, hogy nem beszéljük a nyelvet.

Ámbár, chovu, chovu (lassan, lassan), de haladtunk a nyelv megismerésében, miközben nagyon sok segítséget és bátorítást kaptunk Paul Fishertől, Mel és Ross Fergusontól, a Sakeji Iskolától és természetesen nagyon sok helyi lakostól, akik humorral fűszerezett türelemmel voltak irántunk, különösen az anyukák és gyermekek a Hillwood Árvaházban és Anita Kasochi és Mavunda falu lakosai. Meg szeretnénk köszönni mindannyiuknak a támogatást.

Nagyon hálásak vagyunk Kaleneknek, hogy elengedtek tanulni miközben a kórházban nagy volt a forgalom. Hisszük, hogy az elkötelezett nyelvtanulásra nagy szükség van és bátorítandó minden misszionárius esetében, aki Kalenebe jön akár hosszú, akár rövid távú szolgálatra.

Ennek a füzetecskének a tartalma egyszerűen az, amit a két hétben tanultunk. Azokra a kifejezésekre és szavakra gondoltunk, amelyek különösen hasznosak a kórházban. Biztosak vagyunk abban, hogy miközben az emberek használják ezt a könyvecskét, más hasznos szavak is előkerülnek majd és így jó lenne látni a füzet rendszeres bővítését.

Imádkozunk, hogy ezt a kis könyvet Kalene személyzete használja a jövőben is - de bátorítunk benneteket, hogy töltsétek időt a Lunda emberekkel és fedezzétek fel különleges kultúrájuk finomságait. Ha így tesztek, akkor nemcsak személyesen gazdagodtok de az átlalatoz a kalene-i betegek részére biztosított ellátás is jóval magasabb színvonalú lesz.

Öbenne,

Emma és Christopher Houlden
2011. június

3

Telling others about God / Istenről beszélni másoknak

Man / Ember	Muntu
God / Isten	Nzambi
Jesus / Jézus	Yesu
Lord / Úr	Mwanta
Grace / Kegyelem	Luwi
Love / Szeretet	Kukeŋa
I love Jesus / Szeretem Jézust	Ami namukeŋa Yesu
I walk with Him every day	Nendaŋa nindi hefuku hefuku
/ Naponta járok vele együtt	
Do you know the Lord Jesus?	Eyi wa mwiluka Mwanta Yesu?
/ Ismered az Úr Jézust?	
He is the son of God / Ő Isten Fia	Yena hi Mwanaka Nzambi
Jesus died on the cross	Yesu wafwili hakulusu
/ Jézus meghalt a kereszten	
He came to save us from our sins	Wenjili naku twamwina ku nyiloŋa yetu
/ Eljött, hogy megmentsen a bűneinkből	
He rose from the dead / Feltámadt a halálból	Wasajukili mudi afu
If we believe in Him,	Neyi tukumukuwhelela wukutwinka
He will give us everlasting life	wumi wahayanyaka
/ Ha hiszünk benne, örök életet ad	
Heaven / Menny	Mwiwulu
Blessing / Áldás	Nkisu
Hymns / Énekek	Tumina
Bible / Biblia	Mukanda wajila WaNzambi
Heart (spiritual) / Szív (szellemi értelemben)	Muchima
Prayer / Imádság	Kulombela
To praise God / Dicsérni Istent	Kumuhameka Nzambi
To thank God / Hálát adni Istennek	Kumusakilila Nzambi
To worship God / Imádni Istent	Kudifukula kudi nZambi
To repent / Megténni	Kubalumuka kufutumuka

Other Useful Vocab / Egyéb hasznos szavak

Beautiful / Szép	Lubangi
Big / Nagy	Wamuneni
Death / Halál	Kufwa
My friend / Barátom	Ibwambu dami
Hunger / Éhség	Nzala
Light / Fény	Chejeji
Long drop toilet / Pottyantós WC	Chimbuzu
Small / Kicsi	Wanyanya
None / Semmi	Kwosi
Pen / Toll	Nsonekesu
Shoe / Cipő	Nsapatu
Socks / Zokni	Sokosi
Underneath / Alsó(nadrág)	Kwishina da
On top / Felül/Tetején	Hewulu da
Witchcraft / Boszorkányság	Wuloji

Lunda Handbook Lunda Kézikönyv

2nd Edition Revision

After another excellent week spent with Paul Fisher and some great encouragement from Mel and Ross Ferguson (not forgetting to mention their dogs Mahatma and Percy), the second edition has quickly appeared with a few tweaks and extra vocab relating to our own medical specialties.

Phil and Tess Bonnett
December 2011

3rd Aplified Edition

It was a great privilege for me to get to know missionaries who are working in Kalene Mission Hospital and lunda people in 2011. Special thanks to them that I had opportunity to use this book. Now I started to use it again and I aplified it with illustrations and Hungarian text.

Soli Deo gloria!

Zoltan Maszarovics

June 2014

Revideált 2. kiadás

Miután remek hetet töltöttünk Paul Fisherrel és nagyszerű bátorítást kaptunk Mel és Ross Fergusontól (nem megfeledkezve kutyáikról, Mahatmáról és Percyről), a második kiadásba gyorsan belekerült néhány új fogás és extra szó, ami a mi orvosi szakterületünkkel függ össze (aneszteziológia - szülészet-nőgyógyászat).

Phil és Tess Bonnett
2011. december

3. Bővített Kiadás

Nagy kiváltság volt számomra, hogy 2011-ben megismerkedhettem a Kalenei Missziós Kórházban dolgozó misszionáriusokkal és a lunda emberekkel. Külön köszönet, hogy ezen kézikönyvet akkor forgathattam, most újra elővettem és kiegészítettem néhány illusztrációval és a magyar szöveggel.

Soli Deo gloria!

Maszárovics Zoltán

2014. június

4

Animals / Állatok

Snake / kígyó	Kapela	
Scorpion / Skorpió	Kanjimbu	
Spider / Pók	Munyiku / Tarantula / Chimbelaheji	
Mosquito / Szúnyog	ɽweɽeni	
Butterfly / Lepke	Ipupula	
Caterpillar / Hernyó	Iyupu (edible / ehető) / Chibambala (hairy / szőrös)	
Bird / Madár	Kada	
Birds / Madarak	Tuda (pr. / kiejtve: truda)	
Dog / Kutya	Kawa	
Cat / Macska	Kamesha	
Monkey / Majom	Impombu / Mbunji	
Goat / Kecske	Impembe	
Sheep / Birka	Mukoko	
Cow / Tehén	ɽombe	
Pig / Sertés	Nulu	
Chicken / Csirke	Kasumbi	
Hen / Tyúk	Chaadi	
Cockerel / Fial kakas	Ikombu	
Cockroach / Csótány	Mpenji	

21

Contents - Tartalom

Introduction / Bevezetés	3
Greetings and getting to know you / Üdvözlés és bemutatkozás	6
Useful phrases / hasznos kifejezések	7
Family / Család	8
Time of day / Napszakok	8
Food and at the market / Élelem és a piacon	9
Vegetable - Fruit / Zöldség - Gyümölcs	10
Talking with children / Gyermekkel beszélgetve	11
At home / Otthon	12
Examination / Orvosi vizsgálat	13
Parts of the body / Testrészek	14-15
General inquiry / Általános állapot	16
Paediatrics / Gyermekgyógyászat	17
History / Anamnézis	18
Anaesthetics / Altatás, érzéstelenítés	18
Obstetrics and gynaecology / Szülészet és nőgyógyászat	19
Phrases for hospital workers / Kifejezések kórházban dolgozók számára	20
Animals / Állatok	21
Numbers / Számok	22
Directions and places / Irányok és helyek	22
Days of the week / A hét napjai	23
Weather and World / Időjárás és földrajz	23
Telling others about God / Istenről beszélni másoknak	24
Other useful vocab / Egyéb hasznos szavak	24

Days of the Week / A hét napjai

Monday / Hétfő	Hachimu
Tuesday / Kedd	Hachiyedi
Wednesday / Szerda	Hachisatu (pr. / kiejtve: hatchisatru)
Thursday / Csütörtök	Hachiwana
Friday / Péntek	Hachitanu
Saturday / Szombat	Hamposu
Sunday / Vasárnap	Hamulungu

Weather and World / Időjárás és földrajz

Lightning / Villámlás	Nzaji	
Rain / Eső	Nvula	
Drizzle (rain) / Szitáló (eső)	Nvula ya chinzeeji	
Spitting (rain) / Szemerkélő (eső)	Nrabyidi nakusosota	
Hail / Jégeső	Nvula ya malola	
Storm / Vihar	Nvula yeyeni	
Thunder / Mennydörgés	Chivumina cha nvula	
Clouds / Felhők	Mavu	
Rainbow / Szivárvány	Kanasuluɽunda	
Wind (big/much wind) / Szél (nagy szél)	Mepepela yasweja	
Calm / Csendes idő	Kuwunda	
On the Earth / Földön	Maseki	
Sun / Nap	Mwaana	
Flower / Virág	Nkenu	
Moon / Hold	Kakweji	
River / Folyó	Kaloɽa	
Seasons / Évszakok	Yilaaka	
Sky / Ég	Iwulu	
Stars / Csillagok	Tutubwa (pr. / kiejtve: trutumbwa)	
Tree/stick / Fa/bot	Mutundu	
The light of the moon / Holdfény	Mweji	
There is moonlight / Világít a hold	Mweji wudi koku	
We are walking by moonlight / Holdfénynél sétálunk	Etu tudi (pr. / kiejtve: etru trudi) nakwenda mu mweji hohu	

History / Anamnézis

Pain / Fájdalom	Kuyeyja - Kukata
Fever / Láz	Mashika
Cold / Hideg	Mashika or Kututa
Diarrhoea / Hasmenés	Kuhitisha
Vomiting / Hányás	Kusanza
Nausea / Hányinger	Zemba kumuchima
Urine / Vizelet	Masu (pr. / kiejtve: mashru)
Blood / Vér	Mashi
Pus / Genny	Mashina
Rash / Kiütés	Chisalu
Hot / Forró	Kutata
Scar / Heg	Chibata
To pass water (urine) / Vízelni	Kuzowesha
To pass stool / Székelni	Kuhitisha
Wound / Seb	Chitu
A burn / Égés	Hanahi aha
Abscess / Tályog	Ihuti
Infection in your sore / Sebfertőzésed van	Musoju mu chilonda cheyi

Anaesthetics / Altatás és érzéstelenítés

General anaesthetic / Általános érzéstelenítés (lit. they put him to sleep because he's having an operation / szó szerint: elaltatják, mert műtétje lesz)	Anamukamiki tulu hapsaju yakumuladika
This injection will send you to sleep / Ettől az injekciótól elalszol	Iyi ndogu yikukuletisha tulu
Curve your back / Hajtsd meg a hátad!	Fumba inyima yeyi
Have you eaten anything? / Ettél bármit is?	Wunabuli kuda hela chuma chimuku?
Have you drunk anything? / Ittál valamit?	Wunanwidi?
I want you to fast from midnight / Éjfélről koplalnod kell	Kufuma hakachi ka wufuku, a kuda chumaku
If you eat you will vomit / Ha eszel, hányni fogsz	Neyi wkuda chikukuletela kusanza hakukuladika
This injection will take away the pain for the operation / Ez az injekció elműlasztja a fájdalmat a műtétre	Nukukwinka ndogu kulonda wubuli kutiya kuyeyja hakukuladika

18

Useful Phrases / Hasznos kifejezések

I am trying to learn to speak Lunda! / Megpróbálok megtanulni lundául	Ami nakufwila ku dizakuhosha Lunda!
It is difficult / Nehéz	Chakala
What is this? / Mi ez?	Ichika? / Hi chumanyi?
What are you doing? / Mit csinálsz?	Wudi nakwiladi?
Can I help you? / Segíthetek?	Nikukwashi tahindi?
Are you sick? / Rosszul érzed magad?	Wakata tahindi?
How many children do you have? / Hány gyermeked van?	Wudi nawanyana aajahi?
Is it clear? Is it understood? / Világos? Megértetted?	Chinalumbuluki? Munachitiyi?
I will get a translator / Lesz tolmácsom...	Ami naye niken wakunkwasha kulumbulula
Give me... / Kérlek adj...	Anyinki mwani...
Help me with... / Segíts nekem...	Ankwashuku na...
Really? / Valóban?	Komana?
Maybe / Talán	Kwiji
I do not understand / Nem értem	Hinachitiyuku
Please say it again / Kérlek, ismételd meg!	Hoshenu cheji mwani
Speak slowly / Lassan beszélj!	Hoshaku chovu mwani
Do you understand? / Érted?	Wunachitiyi?

That is good, expresses approval / Ez jó, helyeslés kifejezése	Chachiwahi mwani
Expresses disapproval (strong) / Egyet nem értes erős kifejezése	Chinjila!
Don't do that! / Ne tedd ezt!	Chinjila kwilochu!

I'm tired / Fáradt vagyok	Ami nazeyi
I'm tired (because work was heavy) / Fáradt vagyok, mert nehéz volt a munka	Ami nazeyi, midimu wasweja
I'm tired (because I am hungry) / Fáradt vagyok, mert éhes vagyok	Nazeyi napjala (natiyi nzala chikupu)
I'm going / Megyek...	Ami hinukwiya
What's the time now? / Mennyi az idő?	Mpinjini katataka?
Where? / Hol?	Kudihi?
Again / Újra	Cheji
Quietly, carefully / Óvatosan, csendesesen	Chovu, chovu
Quickly / Gyorsan	Swayi, swayi
Hurry / Sietés	Nyakalatja
Here / Itt	Kunu
Over there / Ott	Kuna
Not yet / Még nem	Kanda
There are none, not here / Semmi, nincs itt	Kunu kwosi

I / Én	Ami
You (sing) / Te	Eyi
You (plural) / Ti	Enu
She/he / Ő	Yena
We / Mi	Etu (pr. etru)
They / Ők	Wena

7

Phrases for Hospital Workers / Kifejezések kórházban dolgozók számára

Let us sing a hymn. / Énekeljünk egy éneket!	Tutachiki kwimba kamina.
We will read God's word / Isten beszédét fogjuk olvasni	Tu (pr. / kiejtve: tru) tanji mazu a Nzambi.
Please give report of your work / Kérem számolj be a munkádról!	Munatwesi (pr. / kiejt. munatracy) kunleja nsaju ya nyidumu yi munakalakeli lelu
I am going to a meeting / Megbeszélésre megyek	Katataka hinukwiya ku meeting
Can you go to xray/lab/VCT now? / El tudsz menni röntgenbe/laborba/VCT-re?	Katataka mwiyi ku xray / lab / VCT?
Do you know where to go? / Tudod, merre kell menni?	Muneluki kwakwiya?
Please collect your medication from pharmacy and bring me your ticket / Kérlek vedd fel a gyógyszereidet a gyógyszerertárban és hozd el nekem a jegyet!	Mwiyi nakutambula yitumbu yeyi ku pharmacy nakunletela cheji iticketi deyi kudami
Please put your net down! / Ereszd le a hálódat!	Chiija wu hololi musikutela weyi
Can I have a urine sample (in this pot)? / Vizeletmintára lenne szükség (ebbe az edénybe)!	Nakeji muzoweshi masu (munu)?
Can I have a sputum sample? / Köpetmintára lenne szükség.	Wuyi wu koholi mwenimu
Can I have stool sample? / Székletmintára lenne szükség.	Wunleteli kuhitisha kweyi munu?
Calm down! / Nyugodj meg!	Wundaku!
You can go home today / Ma hazamehetsz	Eyi wuna twesi (pr. / kiejtve: tracy) ku funta ku mukala lelu
I am going home / Hazamegyek	Ami naye dehi kwitala dami
I will be back at [14hrs] / Visszajövök 14 óra múlva	Nukufunta ha [14hrs]
Please ring me if there are any problems / Csörgess meg, ha valami baj van!	Ntambiki ha phone neyi wunamoni kukala
Will you come again tomorrow? / Holnap újra jössz?	Kumadiki wakenza cheji tahindi?
You need to have your stitches removed in [10] days / El kell távolítani a varrataidat [10] nap múlva	Chiija kwinza akufumishi hachimawu mu mafuku [ikumi]
Please return in [6] weeks / Gyere vissza [6] hét múlva	Chiija muhita nyilungu [yitanu nawumu], henoho wukwinza cheji
Next week / Jövő héten	Mulungu wu kwinza
Next month / Jövő hónapban	Kakweji wu kwinza
Next year / Jövő évben	Mwaka wu kwinza
Will you come again next Friday? / Vissza jössz újra jövő pénteken?	Eyi wakenza cheji hatchitanu, cha mulungu wu kwinza?
Please come back on [24th November] / Kérlek gyere vissza [november 24-én]!	Chiija kafunta ha [24th November]

20

A Few Rules

In general, words are pronounced as they are written with a few exceptions.

Ŋ This is the symbol for the ng sound or 'nasal n.'

Often, when you see a 't' and a 'u' together, it is pronounced 'tru.'

Néhány szabály

Általában a szavakat úgy ejtjük ki, ahogyan le vannak írva, néhány kivételtől eltekintve.

Ŋ Ez a jel a szimbóluma az ng hangnak vagy másként "nazális n".

Gyakran, ha "t"-t és "u"-t látsz együtt, akkor "tru"-nak kell kiejteni.

5

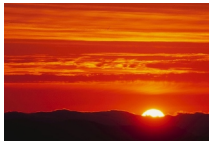
Family / Család

This is extremely complicated in Lunda culture so don't worry too much!
Ez rendkívül komplikált a Lunda kultúrában, úgyhogy nem kell túlságosan aggódnia miatt.

Mother / Anya	Mama
Father / Apa	Tata
Brother (older) / Idősebb fiútestvér	Yaya
Sister / Leánytestvér	Muhela
My sister / Az én leánytestvérem	Muhelami
My younger sibling / Fiaitobb testvérem	Mwanyikami
Grandparent / Nagyszülő	Nkaka
Grandmother / Nagymama	Nkaka wamumbanda
Grandfather / Nagypapa	Nkaka weyala
The sister of my mother	Muhela a mama yami
/ Édesanyám leánytestvére	
Uncle (brother of my mother	Mandumi (pr. mandrumie
/ Nagybácsi (édesanyám fiútestvére)	/ kiejtve: mandrumie)
My husband / Férjem	Mfumwami
Your husband / Férjed	Mfumweyi
My wife / Feleségem	ɽodami
Your wife / Feleséged	ɽodeyi
My child / Gyermeke	Mwanami
My son / Fiam	Mwanami weyala
Your son / Fiad	Mwaneyi weyala
My daughter / Lányom	Mwanami wamubanda
Your daughter / Lányod	Mwaneyi wamubanda
Your mother-in-law, father-in-law	Mukuweyi
/ Anyósod, apósod	
How many children do you have?	Wudi nawanyana aɽahi?
/ Hány gyermeked van?	
Baby / Baba	Mukeki
Are you married? / Házasság van?	Eyi wasumbuka dehi?

Time of day / Napszakok

Morning (early) / Reggel (korán)	Budidi
Morning (very early) / Reggel (nagyon korán)	Budidi yayeni
Morning (later) / Reggel (későn-délelőtt)	Ntetamena
Midday / Dél	Mwaana
Afternoon / Délután	Melela
Light / Nappal	Chejeji
Dark / Sötétedés	Mwidima
Night / Éjszaka	Wufuku

Greetings and Getting to Know You / Üdvözlés és bemutatkozás

Essentially, you can't go wrong if you just use the interjection **mwani** at any time!
Alapvetően, nem tévesztessz, ha a **mwani** kifejezést bármikor beillesztet a beszédedbe!

Welcome / Üdvözlés	Shikenu mwani / Menekenu mwani
I am greeting you / Köszöntelek	Tunemushi mwani
Good morning (in passing) / Jó reggelt	Ntetamena mwani
Good evening / Jó estét	Melela mwani
Are you well? / Jól vagy?	Mwakola mwani?
I am well / Jól vagyok	Nidi chachiwahi
And you? / És te?	Ndeyi mwani?
Not so well / Nem túl jól	Chanti chanti (literally 'just a bit' / szó szerint: csak egy kicsit)
I don't know / Nem tudom	Etu (pronounced / kiejtve: etru) kwiluka nehi mwani
Thank you / Köszönöm	Nasakali mwani
You're welcome / Üdvözöllek	Chachiwahi
I'm sorry / Bocsánat (Sajnálom)	ɽanakeni mwani
Yes / Igen	Eja
No / Nem	Nehi
My name is... / Nevem ...	Ami yami...
What is your name? / Hogy hívnak?	Ijina deyi yeyinyi?
Where are you from? / Hová valósi vagy?	Wunafumi kudihi?
Where? / Hol?	Kudihi?
Far away / Messze...	Kwakulehi
What is the name of your village?	Ijina da mukala weyi?
/ Mi a neve a faludnak?	
Village / Falu	Mukala
I am from... [overseas]	Na fuma ku...[Putu]
/ [tengeren túl]...-ról jöttem	
What is your job? / Mi a foglalkozásod?	Wakalalakaɽa mudimuinyi?
I work [at Kalene] / [Kaleneben] dolgozom	Na kalalakaɽa [ku Kalene]
At the hospital / A kórházban	Mu chipatelu
I am a surgeon / Sebész vagyok	Naladikaɽa (lit. I do operations / szó szerint: operálok)
I am a doctor / Orvos vagyok	Ami nidi ndotolu
I am a midwife / Szülész nő vagyok	Ami nakwashaja akwa kuvwala mavumu
I am a nurse / Ápolónő vagyok	Ami ni sister
Greeting to people working	Mukalalakaɽa mwani
/ Éppen dolgozó emberek üdvözlése	

Do you know anyone with TB?	Eyi wuneluki muntu mwijiku deyi
/ Ismersz olyat, akinek TBC-je van?	wakata dehi TB?
Are you losing weight?	Eyi wudi nakumona mujimba weyi
/ Testsúlycsökkenés?	nakukosa mafukwanu?
	(lit. are you seeing your body getting thinner these days? / szó szerint: láttad, hogy a tested napról napra vékonyabb?)
Are you a bit better?	Mudiku dihu mwani?
/ Kicsit jobban érzed magad?	
You need an operation	Eyi chiɽa aku ladiki
/ Meg kell operálni	
You have TB / malaria etc.	Eyi wakata TB / malaria
/ TBC-d, maláriád stb. van	
We can treat you / Tudunk kezelni...	Etu tunatwesi (pr. / kiejt.: trunatracy) ku kuuka kukata kweyi
I'm sorry to tell you that s/he has died	Wushona mwani. Muloɽa yena nafwidehi
/ Sajnálom, de el kell mondanom, hogy ő meghalt	
It is broken / Eltört	Chinafwi
Do you have problems with your vision?	
/ Látászavarod van?	
Do you have a headache?	Mutu wudi nakukata?
/ Fejfájást észlelsz?	
I'm sorry to tell you that	Chinakali ilaɽa hitunatwesi kukuuka
we cannot cure your illness	musoɽu weyuku
/ Sajnálom, de a betegségedet nem tudjuk meggyógyítani	

Paediatrics / Gyermekgyógyászat

Is this your child? / Ő a te gyermeked?	Iwu hi mwaneyi?
Is s/he breastfeeding well? / Jól szopik?	Wudi na kwamwa chachiwahi?
Is s/he feeding well? / Jól táplálható?	Wadaɽa chachiwahi?
Is s/he making wet nappies?	Wudi naku zowesha ma nappy?
/ Vannak nedves pelenkái?	
Have they had their vaccinations?	Indoɽu jejima naye tambuli?
/ Megkapták a védőoltásaikat?	
(lit. have they had their needles?	
/ szó szerint: megkapták a szúrásaikat?)	
All of them? / Mindet?	Yejima?
To wipe a babies' bottom	Kushula mwana
/ Kitörölni a baba fenekét	

Obstetrics and Gynaecology / Szülészet és nőgyógyászat

Are you pregnant? / Várandós vagy?	Wudi nevumu / wudi nachisenda?
How many months? / Hány hónapos?	Wudi na tukweji tuɽahi?
When was your last period?	Wuchidi kwiya kwitaladikwawu?
/ Mikor volt az utolsó menstruációd?	
How many pregnancies have you had?	Wunemiti kaɽahi ha yaka yeyi jejima?
/ Hány terhesség volt?	
Have you had a caesarean section?	Eyi aku ladikili?
/ Volt császármetszésed?	
How many? / Hányszor?	Kaɽahi?
How many miscarriages/stillbirths?	Wunafwishi kaɽahi?
/ Hány vetélésed/koraszülésed volt?	
How many children still living do you have?	Anyaneyiaɽahi achidi kuhanda?
/ Hány élő gyermeked van?	
Did you try to abort?	Weseka kufumisha ivumu?
/ Próbáltál magzatelhajtást?	
Have you taken village medicine?	Anakunwishi itumbu (pr. / kiejt. itumbu) ya Lunda?
/ Vettél be népi orvosságot?	
Can you feel the baby moving?	Wunamutyi mwana na kwenda mwivumu?
/ Érzed a magzatmozgást?	
Can I examine you (inside)?	Aɽiteji kushinshika mukachi keyi?
/ Megvizsgálhatlak hüvelyen keresztül?	
Have you any bleeding?	Mwivumu dehi mudinakufuma mashi?
/ Vérzést észlelsz?	
Have you any (vaginal) discharge?	Mwivumu dehi mudinakufuma yuma ya cheji?
/ Van hüvelyi folyásod?	
Have your waters gone?	Menji anabusiki?
/ Elfolyt a magzatvízed?	
How long have you had labour pains for?	Nyisoɽu yakuvwala tachika mpinjihinyi?
/ Mióta vannak szülési fájdalmad?	
Do you feel like you want to push?	Ichi dinu munakeɽi ku skinjika?
/ Úgy érzed, hogy nyomni akarsz?	
Push now / Most nyomjad!	Shinjika dinu
Don't push / Ne nyomjad!	Leka kushinjika
I will do a scan	Nuku kupima mukachi nekina
/ Ultrahang vizsgálatot fogok csinálni	
You need a caesarean section	Eyi wuna kaɽanyi kuvwala - chiɽa aku ladiki
/ Császármetszésre van szükség	
Do you want a BTL?	Wuna keɽi kukumisha kuvwala nyana?
/ Szeretnél kétoldali tuba leköttést?	
Do you have regular periods?	Wayaya kwitala dikwawu hakakweji?
/ Rendszeres a ciklusod?	
Are your periods heavy?	Mashi eyi aswejaɽak uvula tahindi?
/ Erős a menstruációd?	
Are your periods painful?	Hapinji yakwiya kwitala dikwawu
/ Fájdalmas a ciklusod?	watiyaɽa yikatu yaswejaɽa?
Does your husband have any children?	ɽumweyi wukweti anyana namumbanda
from another marriage?	mukwawu?
/ Van a férjednek más házasságból gyermeke?	

Shoulder / Váll **Chifwiji**
Shoulders / Vállak **Mafwiji**

Parts of the body / Testrészek

Arm / Kar **Chikasa**
Arms / Karok **Makasa**

Wrist / Csukló **Munkuku**

Fingers, toes / Kéz-, lábujjak **Nyinu**

Skin / Bőr **Ikowa**

Back / Hát **Nyima**

Bottom / Fenék **Mahanda**

Chest / Mellkas **Ntulu**
(pr. / kiejt.: ntrulu)

Heart / Szív **Luduğu**

Liver (also your 'inner being')
/ Máj (illetve „belső szerveid”) **Muchima**

Breasts / Mellek **Mayeli**
(lit. milk / szó szerint: tej)

Womb / Méh **Chisemenu**

Placenta / Méhlepény **ŋoji**

14

General Enquiry / Általános állapot

How long have you felt the pain? / Mióta érzed a fájdalmat? **Wunayitiyi kuyeŋa iku mafuku aŋjahi?**

Days? / Napok? **Mafuku?**

Weeks? / Hetek? **Nyilungu?**

Months? / Hónapok? **Tukweji?**

One week / Egy hét **Mulungu wumu**

Two weeks / Két hét **Nyilungu yiyedi**

Month / Hónap **Kakweji** (same as moon / mint a hold)

Two months / Két hónap **Tukweji tuyedi**

Year / Év **Mwaka**

One year / Egy év **Mwaka wumu**

Two years / Két év **Nyaka yiyedi**

How are you doing? / Hogy vagytok? **Mudiŋjahi**

What brings on the pain? / Mi váltja ki a fájdalmat? **Chumanyicha leteshajja kuyeŋa?**

What makes it better? / Mitől enyhül? **Chumanyi chakeheshajja kuyeŋa?**

Walking? / Sétálás? **Kwendaheseki?**

Lying down? / Lefekvés? **Hakukambama?**

Eating? / Étkezés? **Hakuda?**

Moving bowels? / Bélmozgás? **Hakwiya ku chimbuzu?**

Are you opening your bowels? / Van székleted? **Wudi na kuhitisha chachiwahi?**

Are you passing wind? / Szelek mennek? **Wudi na kunyinya munsu?**

How many times a day do you vomit? / Hányszor hányasz naponta? **Wudi na kusanza kajahi hefuku?**

Do you vomit after eating? / Hányasz evés után? **Wudi na kusanza hakufuma ha kuda?**

Is there blood in your vomit? / Van vér a hányadékodban? **Mudi naku mwekana mashi mu masanjilu eyi?**

Is there blood in your stool? / Van vér a székletedben? **Wudi na kuhitisha mashi?**

Where is it swollen? / Hol van a duzzanat? **Hana nani hadihi?**

Have you got a lump? / Van kinövésed? **Wunamoni ifunvu?**

Can I see it? / Megnézhetem? **Tinintali, nleji?**

Pills / Tabletták **Mabuji**

Daily? / Naponta? **Hefuku hefuku?**

How many times a day? / Hányszor naponta? **Kajahi hefuku?**

Alcohol / Alkohol **Walwa**

Have you had an operation before? / Volt korábban műtéted? **Eyi aku ladikili cheji?**

15

Talking with Children / Gyermekkel beszélgetve

How old are you? / Hány éves vagy? **Wudi nanyaka yiŋjahi?**

What do you like doing? / Mit szeretsz csinálni? **Enu mwakeŋa kwiladi?**

Do you like playing with the ball? / Szeretsz labdázni? **Mwakeŋa kuhema na ngunja?**

I like playing with the ball / Szeretek labdázni **Nakeŋi kuhema na nguja**

Do you like riding a bike? / Szeretsz biciklizni? **Mwakeŋa kwenda hankinga?**

Ball / Labda **Ngunja**

Sweets / Édesség **Ma sweetie**

Bicycle / Bicikli **Inkinga**

What's the matter? / Mi újság? **Kunasoŋidi?**

Why are you sad? / Miért vagy szomorú? **Wuna ŋeŋi idi?**

Why are you crying? / Miért sírsz? **Wudi nakudiladi?**

Is this your sister? / Ő a leánytestvéred? **Iwu himuheliyi?**

Is this your brother? / Ő a fiútestvéred? **Iwu himanakweyi?**

Is this your friend? / Ő a barátod? **Iwu hibwambu deyi?**

Do you like stories? / Szereted a történeteket? **Enu mwakeŋa kutiya yishimu?**

It's forbidden! / Tilos! **Chinjila!**

Go to sleep / Feküdj le! **Kamaku tulu** (pr. / kiejtve: trulu)

Smile, laugh / Mosoly, nevetés **Sehaku**

Sit down / Ül le! **Ashakami mwani**

Blow your nose / Fújd ki az orrod! **Pembaku yipwembu yeyi**

Be quiet / Maradj csendben! **Mwenaku**

Have you heard? / Hallottad? **Wuna chitiyi?**

I will come back / Visszajövök **Nukufunta**

11

Food and At The Market / Élelem és a piacon

Market / Piac **Market / chisankanyi**

I would like... / Szeretnék... **Nukukeŋa...**

Do you have...? / Van neked...? **Mudi ŋa...?**

Bring me... / Hozz nekem... **Wunletele...**

What is the price? / Mennyibe kerül? **Hiwuseyanyi?**

That is too expensive / Ez túl drága **Wuseya wunasweji**

I want a cheaper price! / Olcsóbban akarom **Ami nakeŋi wawuseya wakeha wantesha!**

Food / Élelem **Kudya** (pr. kuda)

Nshima (staple diet in Lundaland) **Nshima ya makamba**

/ Nsima (alapvető élelmiszer Lunda-földön) (from pounded cassava / őrlött maniókából) **ya kamuyuwa**

(from cornmeal/maize / kukoricából) **ya kafutu**

(both mixed / keverék) **Musa**

Ball of nshima to fit in your mouth / Nsima golyócska **Kambwimba**

Fruit / Gyümölcs **Nyikabu**

Vegetables / Zöldségek **Madaji**

Bread / Kenyér **Bread/ Mbolu**

Flour / Liszt **Wuŋa wa flour**

Yeast / Élesztő **Yeast**

Meat / Hús **Mbiji**

Oil / Olaj **Manji a saladi**

Milk / Tej **Mayeli**

Full cream milk / Teljes tej **Mayeli a manji**

Skimmed milk / Főlőzött tej **Mayeli a menji**

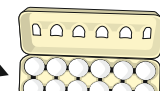
Water / Víz **Menji**

Egg, eggs / Tojás, tojások **Iteta / mateta**

Sugar / Cukor **Sugar**

Tea / Tea **Tea**

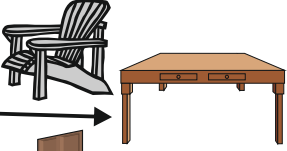
Coffee / Kávé **Coffee**

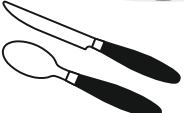

9

At Home / Otthon

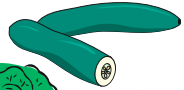
Could I have a cup of tea? / Kaphatnék egy csésze teát?	Nake <i>ṛṛṛṛṛṛ mwani/Anleteli tea mwani</i>
Could you bake some bread? / Sütnél kenyeret?	Atutru <i>ṛṛṛṛṛṛ bread mwani?</i>
Could you do the laundry? / Kimosnád a szennyeset?	Lelu <i>munatwesi ku kosa mahina mwani?</i>
To dust / Leporolni	Totomona
Sweep in here / Söpörj föl itt!	Kombenu <i>munu mwani</i>
Wash the... / Mosd meg a ...	Kosenu...
Iron / Vasaló	Kisa
Could you buy some [cabbage] at the market? / Tudnál venni káposztát a piacon?	Atlandili <i>[cabbage] ku market?</i>

House / Ház	Itala	
Chair / Szék	Chitwamu <i>(pr. chitramu)</i>	
Table / Asztal	Mesa	
Bed / Ágy	Kadidi	
Door / Ajtó	Chenzelu	
Floor / Padló	Heseki <i>(same as earth)</i>	
Window / Ablak	Njanena	

Cup / Csésze	Lupasa	
Bowl / Tál	Mbashila / Cheja <i>chakunama</i>	
Plate / Tányér	Cheja	
Knife / Kés	Mpoku	
Sharp knife / Éles kés	Mpoku ya wambuka	
Spoon / Kanál	Katuwa	

12

Vegetables - fruit / Zöldség - gyümölcs

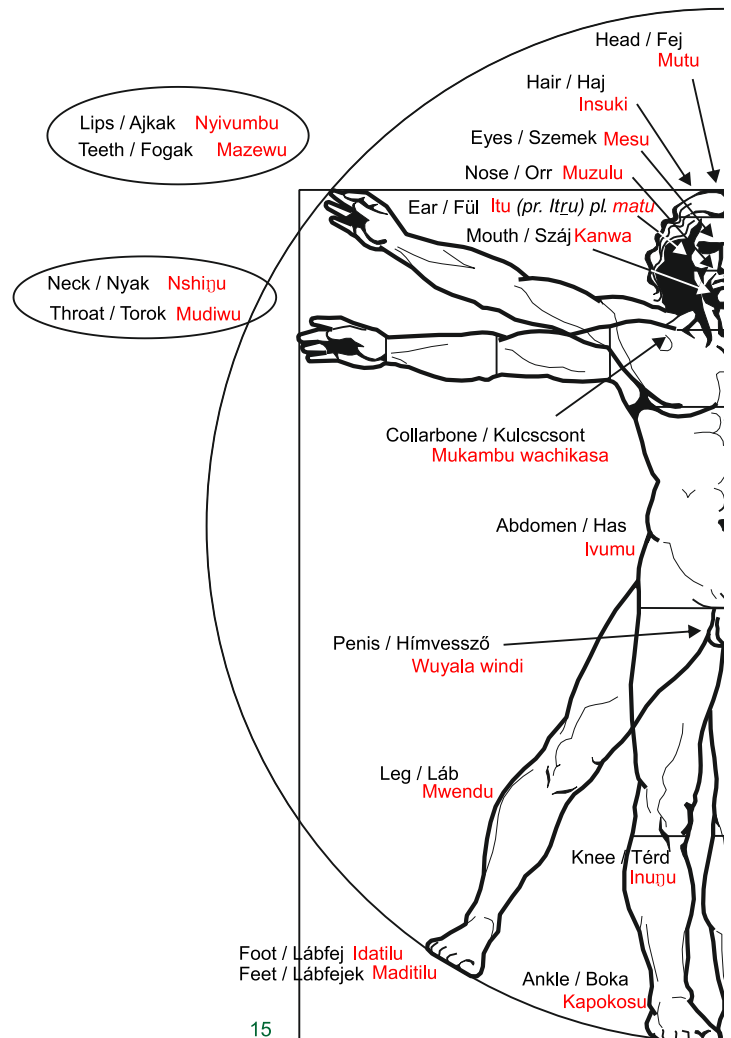
Beans (Lunda) / Lunda bab	Makunde <i>anzeja</i>	
Beans (green) / Zöldbab	Makunde <i>a nyi zanza</i>	
Onions / Hagyma	Sapoli / onions	
Tomatoes / Paradicsom	Macha macha / tomatoes	
Cucumber / Uborka	Cucumber	
Salad / Saláta	Saladi/ lettuce	
Avocado / Avokádó	Katopear	
Aubergine / Padlizsán	Ndimwa ye neni	
Potatoes / Krumpli	Ntamba yakapa	
Sweet potatoes / Édesburgonya	Ntamba ya Lunda	
Big sweet potatoes / Nagy édesburgonya	Chingowwa	
Cabbage / Káposzta	Cabbage	
Bananas / Banán	Makonde <i>a kashinda / Banana</i>	
Pineapple / Ananász	Makonde <i>pineapple</i>	
Mango / Mangó	Mango / Mbuma	
Orange / Narancs	Orange	
Watermelon / Görögdiñnye	Sawa sawa <i>(pr. sour sour / kiejtése: száor, száor)</i>	
That's delicious! / Ez finom!	Oyu <i>yinawahi chikupu!</i>	

10

Examination / Orvosi vizsgálat

Can I examine you? / Megvizsgálhatlak?	Nakeji <i>kutala mujimba weyi?</i>
Point to where the pain is worst? / Mutasd meg hol fáj a legjobban!	Inyikaku <i>hanasweji kuyeja?</i>
Do you have pain here? / Itt fáj?	Hanu <i>hadihi?</i>
I want to listen to your chest / Meghallgatnám a mellkasodat	Nakeji <i>kupima muntulu yeyi?</i>
Lie on your back / Feküdj a hátadra!	Kama <i>kankanta</i>
Sit up / Ül fel!	Shakamakuku
Take deep breaths through your mouth / Vegyél mély levegőt a szádon keresztül!	Onaku <i>mukanwakeyi</i>
Keep your pants on / A nadrág maradjon rajtad!	Bayi <i>ku subula kaputula</i>
Take off your [pants] / Vedd le [a nadrágod]!	Subulenu <i>[kaputula]</i>
What is your sickness? / Mi a betegséged?	Kukata <i>kweyi hiyika?</i>
What is your biggest problem? / Mi a legnagyobb problémád?	Kukata <i>kweyi kweneni hi chumanyi?</i>
Where is the pain? / Hol fáj?	Kuyeja <i>kudi hadihi?</i>
Where is your pain the worst? / Hol fáj a legjobban?	Kuyeja <i>kweyi kunasweji hadihi?</i>
Can you point to the pain? / Rámutatnál a fájdalmas helyre?	Inyikaku <i>hanasweji kuyeja?</i>
Does the pain come and go? / Jön-megy a fájdalom?	Kuyeja <i>kwelaja hichi kwinza hichukuleka?</i>
Palpitations / Palpitáció érzés	Muchima <i>wudi na kweta muntulu (pr. / kiejtve: muntrulu)</i>
Chest tightness / Mellkasi szorítás	Muntulu <i>munajiki</i>
Tuberculosis / Tuberkulózis	Musorju <i>wa TB</i>
Night sweats / Éjszakai izzadás	Kusulwila <i>nawufuku</i>
Are you failing to breathe well? / Nehézlégzés?	Wudi <i>na kukaanya kwona chachiwahi?</i>
How long have you been ill? / Mióta vagy beteg?	Wunakati <i>mafuku ariahi?</i>
Have you got a cough? / Köhögés?	Wudi <i>na kakohu?</i>
For how long? / Milyen hosszú ideje?	Mafuku <i>ariahi?</i>
Is the cough productive? / Produktív a köhögés?	Hakukohola <i>wudi na ku fwijadi?</i>

13

15